

Chojna, Jan Wł.

"La frenologia en Espana (Vida y obra de Mariano Cubi)", Luis S. Granjel, Salamanca 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/4, 763-764

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Działalność z historii nauk przyrodniczych rozwijała się w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN oraz znajdowała odbicie w odpowiedniej serii „Studiów i Materiałów”. Nie była ona wolna od ujęć niewystarczających czy dyskusyjnych, ale też i to w większości może się poszczycić pracami rzetelnymi, interesującymi, potrzebnymi. Wskazuje na to szybkie rozchodzenie się zeszytów serii B, wzrastający udział autorów z zewnątrz, dążność do wydawania zeszytów jednolitych dyscyplinarnie, które są poszukiwane i cenione przez odbiorców spoza zespołów Zakładu. Zespoły te jako głównie zainteresowane i odpowiedzialne za poszczególne zeszyty starają się z pewnością o ich właściwą zawartość, ogólnie jednak biorąc życzyć by sobie należało większej równomierności w tematyce, pogłębienia zagadnień ogólnych, szerszej bazy źródłowej, nieunikania tematów interdyscyplinarnych, zwiększenia — ze względu na potrzeby *Historii nauki polskiej* — prac dla okresu międzywojennego.

Stanisław Brzozowski

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Luis S. Granjel: *La frenologia en Espana (Vida y obra de Mariano Cubi)*. Salamanca 1973 Universidad de Salamanca ss. 75, ilustr. „Cuadernos de Historia de la Medicina Española”. Monografias 24.

Instytut Historii Medycyny Hiszpańskiej Uniwersytetu w Salamance jest prężnym i może najbardziej zasłużonym ośrodkiem w propagowaniu ojczyźnej historii medycyny. Wydaje on w starannej szacie graficznej czasopismo „Cuadernos de Historia de la Medicina Española”. Czasopismo to jest u nas mało czytane, być może nie tylko z powodu znikomej liczby egzemplarzy, ale i ze względu na barierę językową. Pismo redaguje prof. Luis S. Granjel, kierownik katedry historii medycyny w Salamance. Obok „Cuadernos” (do 1972 r. wyszło 12 tomów), redakcja ogłasza jeszcze serię monografii (dotychczas ukazało się ich 24). W ostatniej z nich przedstawiono rozwój tak mało u nas rozpowszechnionej frenologii, która jako teoria osiągnęła swój szczyt na przełomie XVIII i w pierwszej połowie ubiegłego wieku. Po wykazaniu jej fałszywych założeń frenologia dość szybko została przez świat zapomniana, aczkolwiek cieszyła się dużym rozgłosem i popularnością, tak w zachodniej Europie, jak i w Ameryce.

Zainteresowanie historią rozwoju frenologii w Hiszpanii datuje się od 1950 r. Granjel wymienia np. w latach 1950—1969 11 prac na ten temat.

Pierwszy, dość zwięzły rozdział monografii poświęcił autor hipotezie i jej twórcy Franz-Josephowi Gallowi (1758—1828). Pierwszą lekcję swej nauki podał Gall w Wiedniu w 1796 r. Doktryna rozprzestrzeniła się na początku XIX w. w Niemczech, skąd dotarła do Danii, Holandii i Szwajcarii. Gallowi towarzyszył w krzewieniu nowej teorii Johann Christoph Spurzheim (1776—1834). Ze względu na wrogie stanowisko kościoła wobec frenologii obaj uczeni przenieśli się w 1807 r. do Paryża, gdzie Gall zamieszkiwał do śmierci. Następnie frenologia przyjęła się w Anglii (gdzie nawet w 1882 r. począł ukazywać się „Phrenological Journal”) i nieco później w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Zmniejszenie zainteresowania frenologią wiąże się z publikacjami Flourensa *Examen de la phrénologie, réfutation des doctrines matérialistes de Gall, Spurzheim et Broussais* (Paris 1842) i Louis F. Lélut’a *Rejet de l’organologie phrénologique* (Paris 1843).

W Hiszpanii nauka Galla spotkała się z dość dużym zainteresowaniem. Listę licznych artykułów na temat frenologii otworzył wydany w 1806 r. w Madrycie *Exposicion de la doctrina del doctor Gall* nieznanego autora, oraz szereg prac na temat paralelnych doktryn magnetyzmu i fizjonomiki.

Najwięcej uwagi poświęcił Granjel biografii i omówieniu dorobku największego propagatora frenologii w Hiszpanii Mariano Cubi y Soler (1801—1875). Cubi w roku 1821 emigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie przebywał do 1828 r. Później był na Kubie i w Meksyku. Tu dał się poznać jako filolog, publikując wiele rozpraw z zakresu języka hiszpańskiego. W 1835 r. ponownie przybył do Stanów Zjednoczonych, gdzie zapoznał się z frenologią. Po powrocie do Hiszpanii rozwinął szeroką działalność pisarską i frenologiczną. Warto zaznaczyć, że Cubi nie był z wykształcenia lekarzem. Pierwsza jego praca na temat frenologii była wydana jeszcze w 1836 r. w Baltimore, a najważniejsza *La Frenologia y sus Glorias* ukazała się w Barcelonie w 1853 r. Wyłożył w niej własną koncepcję frenologii. Cubi interpretował doktrynę Galla za pomocą magnetyzmu i fizjonomiki, stając się przez to prekursorem lombrozjanizmu. Odróżniał 48 zdolności (czynności) mózgu.

Przejęty ideami nowej nauki rozwinął ożywioną działalność popularyzatorską. Podróżował wiele, przez co zyskał sobie przydomek *Frenólogo itinerante*. Przemierzał Hiszpanię we wszystkich kierunkach ze swymi lekcjami, którymi zjednywał sobie liczne zastępy uczniów i zdobywał sławę. Tak jak Gall, nie uniknął przykrości ze strony władz kościelnych, które zwalczały tę doktrynę materialistyczną ze względów teologicznych, a jak wtedy mówiono moralnych. W sumie, omawiana monografia Granjela stanowi interesującą i wartościową lekturę. Liczne reprodukcje z dzieł Cubi obrazują zastosowanie fizjonomiki w interpretacji stanów psychicznych.

Jan Wł. Chojna

Thorkild Schiøler: *Roman and Islamic Water-Lifting Wheels*. Odense 1973. Odense University Press ss. 200, mlb. 1, ilustr. „Acta Historica Scientiarum Naturalium et Medicinalium”. Edidit „Bibliotheca Universitatis Hauniensis”, vol. 28.

Prezentowana tutaj publikacja jest pracą doktorską Schiølera, obronioną w 1973 r. na Uniwersytecie Kopenhaskim. Składa się z ośmiu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym autor podał klasyfikację i omówił ongiś używane i obecnie jeszcze istniejące koła czerpakowe.

Rozdział II zawiera chronologiczny przegląd literatury z lat 1400—1900, dotyczącej znanego powszechnie europejskiego urządzenia hydraulicznego zwanego *paternoster*. *Pro domo nostra* warto zaznaczyć, że nie brak tutaj Stanisława Solskiego, który w *Architekcie Polskim* omówił to urządzenie.

W rozdziale III zebrana jest literatura z lat 700—1400, dotycząca kół czerpakowych używanych w krajach obszaru Islamu oraz *perpetuum mobile*. Dalej (rozd. IV i V) omawia autor urządzenia do czerpania wody, o których mowa w tekstach hinduskich z okresu 300 r. p.n.e. — 1300 n.e. oraz te, które zachowały się w ruinach murowanych budowli wzniesionych w okresie 700 r. — 1300 na obszarze krajów Islamu.

W rozdziale VI autor zajmuje się naczyniami (kubelkami) kół czerpakowych, począwszy od 100 r. aż do naszych czasów, ich formami, pojemnością, wykonaniem.

Zagadnienie koła czerpakowego w archeologii klasycznej rozpatrywane jest w rozdziale VII, w którym dano chronologiczny przegląd znalezisk i szczątków budowli z lat od 1100 p.n.e. do roku 600.